

Yaşama Sanatı

Prof. Dr. Ayhan AYDIN

6. Baskı

Prof. Dr. Ayhan AYDIN

YAŞAMA SANATI

ISBN 978-605-4282-78-4
DOI 10.14527/9786054282784

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır; indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Aralık 2009, Ankara
6. Baskı: Temmuz 2019, Ankara

Yayın-Proje: Ayşe Açıkgöz
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Varlıkları ile güç veren sevgili eşim Gül ve
oğullarım Taylan ile Can'a...*

Prof. Dr. Ayhan AYDIN

Ankara ve Hacettepe Üniversiteleri mezunu olan yazar, İngilizce ve Eğitim Bilimleri alanında yüksek öğrenim görmüştür. Bir süre İngilizce öğretmeni olarak görev yapan Aydın, bu dönem içinde bir yandan lisansüstü öğrenimini sürdürürken öte yandan MEB'in çeşitli komisyon ve kurullarında görev almıştır. Doktora öğreniminden sonra Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesinde yarı zamanlı öğretim elemanı olarak çalışmıştır. Senato üyeliği, bölüm başkanlığı, anabilim dalı başkanlığı gibi çeşitli yönetim görevlerinde bulunan Aydın, halen Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Gazi, Anadolu, Bahçeşehir gibi üniversitelerde dersler veren Aydın, kendisini kısaca yaşamsever olarak tanımlamaktadır. Aydın'ın 150 dolayında yayımlanmış makalesi, ayrıca ikisi araştırma kitabı olmak üzere toplam 12 yayımlanmış kitabı vardır. Yayımlanmış kitaplarından bazıları şunlardır: *Sınıf Yönetimi, Eğitim Politikası, Eğitim Psikolojisi, Felsefe Düşünce Tarihi, Eğitim Sevgidir, Eğitim Hikayedir, Yaşadığımız Dünya, Hayat Neden Güzeldir, Mutluluk*. Yazar insana ve hayata ilgi duymakta ve bu alanlarda ürünler vermektedir.

ÖN SÖZ

Bu kitap insan düşüncesinin ufuklarına doğru yapılan gizemli bir yolculuğun öyküsüdür. En eski mitolojik anlatılardan günümüz sanat ürünlerine dek yaşamı ve insanı konu alan onlarca başyapıttan damıtılmış bir sevda öyküsü... Buna insanın var olma sevdası da denebilir. Zor, acılı, keyifli, alaycı, içtenlikli, onurlu, korkusuz ve şiirsel bir dille anlatılmış bir öykü ya da şöyle diyelim: İnsana, var olma sanatını insanca anlatan bir insanlık manifestosu.

Bu kitabı okurken Yunus'un yanık sevdalı sesini duyacaksınız, Prometheus'un yaktığı insanlık ateşiyle aydınlanacak, Apollon ile aşkın umarsız yalnızlığını duyumsayacak ve Nietzsche ile uçurumlara yuvarlanacaksınız. Sonra Miller'ın "Saticının Ölümü" adlı ürünüyle gerçekte ölenin hepimizin içinde yaşayan Pazar karakteri olduğunu hissedecek, Tolstoy'un, Spinoza'nın, Sokrates'in onurlu yaşamları ve sevgi dolu sesleriyle ürperecek, Kafka ile soğuk, ayrıkçı duygularla sarsılacak, Dostoyevski ile içinizdeki insanın avazı çıktığı kadar bağırdığını duyacaksınız. Sakın susturmayın içinizde konuşan o gerçek insanın sesini. O size yeraltından, yani insanlığın unutulduğu ve insanın "yurtsuz" olarak yaşadığı gerçek dünyadan söz edecek. Kendini arayan insanın en çocuksu, en bilgece, en dokunaklı sesidir onun sesi... Chaplin ile gülerken, Fellini ile kanınızın donduğunu hissedeceksiniz. Balzac sizi acı acı düşündürürken, Buddha o bilge bakışlarıyla size sessizliğin diliyle seslenecek.

Bütün bunlara hazırsanız (ki bu sözün anlamı insan olma gerçeği ile yüzleşmek istiyorsanız demektir) okuyun bu kitabı. Yoksa size ağır gelir, kalkamazsınız altından. Çünkü zor iştir insanca yaşamak ve var olmak. Sevgiyi yitirmiş, yaşamın gayya kuyusuna düşmüş, tüketim toplumunun tükenmiş insanlarına göre değildir bu kitap.

Özetle baştan aşağı insan olma sevdasını anlatmayı amaçlayan bu kitap, sizi bütün zamanlarda ve kültürlerde yeni bir kimlikle yolculuk yapmaya çağırıyor. Bugünü daha iyi anlamak ve insanca yaşamak için felsefe, psikoloji, kamu yönetimi, antropoloji, sosyoloji

gibi disiplinlerin prizmasından roman, şiir, deneme, hikâye, film, mitoloji vb. sanat ürünlerini, üstelik onlarcasını bir arada yeniden yaşamak ister misiniz? Dağların doruklarından, denizlerin derinliklerine düşmek ister misiniz? Kanatlanıp uçmak, yaşadığınız dünyayı örneğin bir de O. Wilde'in Mutlu Prensi'ni gözüyle görmek ister misiniz? O arada içinizde bir yer kanarsa sakın bastırmayın. Bırakın kanasın, o insanı var eden tek şeyin, yüreğin yarasıdır. Kahkahalarla güleceğiniz bölümleri okurken de gülmemezlik etmeyin lütfen. Çünkü gülmek, ağlamak kadar doğal ve insani bir tepkidir.

Bütün bunlar her şeyden büyük olan tek şey adına, sevgiyle yeniden aydınlanarak insanca var olmak içindir. Sizce yaşamak buna değmez mi? Bunun için de insanı o unutulmuş topraklarda aramak ve onun sevgi dolu özünü yeniden keşfetmek zorundayız. Başka türlü yaşayamayız. Üstelik içinde yaşadığımız teknoloji faşizmi bizi her gün daha çok kirletiyor ve bu insanlık arayışını içinden çıkılmaz bir labirente dönüştürüyor. Evet tam şimdi, yarın değil hemen şimdi. Lütfen ayağa kalkın ve gücünüzün yettiği kadar direnin, avazınız çıktığı kadar bağırın. İçinizdeki insanı konuşturun artık. Göreceksiniz dağ pınarları gibi çağlayacak, çoğalacak, ışıldayacaksınız ve en azından kendinizi kurtaracaksınız ki bu kendimiz ve insanlık adına yapabileceğimiz en büyük iştir. İçinizdeki çocuğun "Kral Çıplak" diye bağırdığı an yüreğiniz başka yüreklerde atmaya başlayacak, sesiniz başka seslere karışacaktır ve dünyada sevgi adına yaşayan insanların da hâlâ var olduğunu göreceksiniz.

Bu kadarını esirgemeyelim birbirimizden olur mu?

Sevgilerimle.

Ayhan AYDIN

Şubat, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	v
Gerekli Bir Açıklama.....	1
Çalınan Çocukluk.....	4
Kafese Kapatılan Adam.....	9
Kafka'nın Karmaşık Dünyası.....	13
Karayılan Efsanesi.....	18
Yabancı.....	19
Satıcının Ölümü.....	20
Çılgık Çılgına Yaşayan Bir Adam.....	22
Yeraltından Notlar.....	23
Yüce Yargıç.....	26
Balzac'ın Tutkulu Kahramanları.....	29
Bir Sevgi Adamı.....	34
Bir Doğu Masalı.....	38
Bunalım Çağının Yazarı.....	43
Varoluşçuluk Hümanizmadır.....	49
İnsan İyi mi, Kötü mü?.....	52
Sefiller.....	53
Bu Dünya Hâlâ Neden Güzel?.....	54
Bir Futbol Maçı.....	55
Mutlu Prens.....	57
İnsanın Öyküsü.....	62
Narsisizmin Mitolojik Öyküsü.....	64
Narsisizm, Çağımızın Hastalığı.....	66
Prometheus Efsanesi.....	73
İlk Günah.....	75
Sokrates'in Trajik Ölümü.....	77
Spinoza'nın Onurlu Yalnızlığı.....	78
Mağara Mitosu.....	82
Makineleşen Yaşam İçinde Sayısallaşan İnsan.....	86

Deliler Gemisi	87
Barbarlar	90
İnsanlar Neden Çalışıyor?	91
Ay Neyin Reklâmı!	92
Uyarlık Alarm Veriyor	96
İdeolojilerin Çöküşü ve Kendini Arayan İnsan	98
Aşk Metalaşılıyor mu?	103
Pazar Ekonomisi Neyi Pazarlıyor ve Neyle Besleniyor?	106
Esenlik Arayışı	110
Jamaika Rüzgârı	114
İnsancıl Bir Öğreti	116
Buddha'nın Yaşamı	117
Buddha'nın Öğretisi	120
Yaşayan Budizm	123
Gerçeği Görme Erdemi	130
Metropolis	134
Modern Zamanlar	136
Gazap Üzümleri	140
Bisiklet Hırsızları	142
Oyuncu	144
Asi Gençlik	146
Şahane Hayat	148
Hiroşima Sevgilim	152
İtalya'da Yolculuk	154
Tatlı Hayat	156
Sanatın İşlevi	159
Yaşadığımız Dünya	164
Kökten Sınırlanmış Karakterler	169
Felsefenin İşlevi	172
İnsan Doğasına Olumlu Bir Bakış	173
Teknoloji Faşizmine Direnen Adam	176
İnsanı Arayan Adam	183

İnsan Yaşamın Öznesidir.....	191
Rogers'ın Özgerçekleştirme Kuramı	196
Kendini Gerçekleştiren İnsanın Özellikleri	200
Uçurumları Seven Adam.....	204
Mutlu Olmanın Yolu	208
Apollon	209
Dionysos	211
Yaşamın İki Yarısı: Apollon ve Dionysos.....	212
Zerdüşt ve Zerdüşçülük.....	224
Böyle Buyurdu Zerdüşt.....	225
Son Söz.....	233
Ad Dizini	234
Konu Dizini.....	236

GEREKLİ BİR AÇIKLAMA

İnsan olmak soru sormayı öğrenmektir, demiş bir düşünür. Bir başkası, felsefe yapmak soru sormaktır ama sorduğun soruya yanıt vermemektir, demiş. Doğrusu çoğu kez ne soru sormak ne de yanıt vermek kolaydır. Yine de insan olmak, üstelik insanca var olmak ve yaşamak isteyen kişiler, yaşamın anlamını sorgulamak zorundadırlar. Çünkü onlar düşünce yoluyla hayatı kavramak ve geliştirmek için yaşarlar. Bir bakıma hayatın anlamı da budur. Yalnız, hayat salt düşünce yoluyla kavranamaz; onun gizemli, örtülü, çocuksu, keyifli, kederli ve bilge bir dili vardır. Ona yürek dili de denir ve ne yazık ki, birçok insan bu dili ya hiç öğrenemez ya da yeterince öğrenemediği için bir süre sonra tümüyle unutmayı seçer. Duygularını saklamayı, olgun insan olmanın bir göstergesi olarak algılayan bu tür kişilere göre her şeyin akılcı bir çözümü vardır. Oysa aklın ve akılcı çözümlerin açık ve anlaşılabilir bir tanımı yoktur. Ayrıca buna gerek de yoktur. Çünkü duygular ve düşünceler, bazılarının sandığı gibi birbirine karşıt iki ayrı eğilim değil, tek ve bölünmez bir bütünün iki ayrı yüzüdür. Tıpkı bir dağın iki ayrı yamacı gibi... İnsanı anlamak ise, dağın iki ayrı yamacını aynı anda görebilmek demektir.

Bunun için kişinin kendi iç evreninde uzun bir yolculuğa çıkması gerekir. Ne var ki, bazı yollar insanı hiçbir yere götürmez. Bu yollar çoğunluğun kullandığı o çok bilinen yollardır. Bu çok bilinen yollarda “yolculuklara” çıkarlar, bakarlar ama göremezler, duyarlar ama işitemezler. Çünkü yolcular da, onları sözüm ona yolculuklara çıkaran gezginler de, gerçeği algılama yeteneğini yitirmiş korkak ve zavallı insanlardır. Eflatun’un gölgeler dünyası dediği sahte bir dünyaları vardır onların. Sadece onurlu, yürekli ve duyarlı insanlar kendi iç evrenlerinde gerçek bir yolculuğa çıkarlar ve bu yolla hem kendilerini hem de yaşadıkları dünyayı sürekli olarak geliştirirler. İşte bu kitap böyle bir iç yolculuğa çıkmak isteyen insanlar için yazılmıştır. Bu yolculuğun her aşamasında insan kendini, yaşamı ve dünyanın

düzenini cesaretle sorgularken, önünde yeni yolların açıldığına tanık olur. Bu yollarda yürürken, bir yandan da içinden geri dönmek ve kabuğuna çekilmek için dayanılmaz bir korku duyar. Bir yandan da insan olmanın sınırsız güzelliğini duyumsayarak özgürleşir. Bütün bunlara hazırsanız başlayalım!

Hayatı kaybetmekten daha kötü bir şey vardır:

Hayatın anlamını kaybetmek.

E. Fromm

ÇALINAN ÇOCUKLUK

Horney'e göre kişinin kendi özgün doğasını ve benliğini yitirmesi demek olan yabancılaşmanın temelleri çocukluğun ilk döneminde atılır. Bu süreci şöyle anlatıyor Horney:

İhanet, çocukluktaki gizli psikolojik ölümle başlar. Burada psikolojik ölüm denen olgu, çocuğun içten gelen dileklerinden ve kendi olma özgürlüğünden alıkonulmasıdır. Bu örtülü de olsa, bir cinayettir. Ama duygu ve düşünceleri bastırılarak istediği gibi değil, olması istendiği gibi olmaya zorlanan çocuk, cinayete aynı şekilde karşılık verir. Böylece ortaya çifte cinayet çıkar. Çünkü çocuk da yetişkin gibi, kendisini doğal hâliyle kabul etme yetisini yitirmiştir. Ah, onu severler sevmesine ama onun farklı olmasını ister ve onu buna zorlarlar. Böyle bir durumda çocuk kendi özgün kimliğini tümüyle terk etmek durumunda kalır. Artık kontrol kendisinde değil, 'onlar'dadır. Uslu ve sevimli bir çocuk olmanın gereklerini öğrenmiştir. Bu son derece olağan bir şeydir. Her şey akla uygundur, tümüyle görünmez, otomatik ve anonimdir. Adeta bir uzaktan kumanda aletiyle yönetilen ancak oldukça insansı tepkiler veren bir robot gibi...

Söyle devam ediyor Horney: "Kusursuz bir çelişki işte budur. Her şey normal görünür; ortada cinayet, ceset, suç, suçlu falan yoktur. Görünen tek şey, yaşamın o ritmik ve tekdüze akışıdır. Örneğin, güneşin alışıldığı üzere doğması ve batması, fakat (gerçekte) ne olmuştur? Çocuk sadece anne-babası tarafından değil, kendisi tarafından da reddedilmiştir. (Aslında bir benliğe de sahip değildir.) Öyleyse yitirdiği nedir?" Kişisel gelişme kapasitesi, kendini var etme duygusu, kök dizgesi, biricik ve tek gerçek kimlik örüntüsü. Üstelik henüz ölmemiştir, 'yaşam' devam etmektedir ve o da yola devam etmelidir. Kendisini terk ettiği andan itibaren ve terk ettiği ölçüde, hiç bilmeden kendine bir sahte benlik yaratmaya ve bunu sürdürmeye başlar. Sahte benlik, bireysel çıkarlarına uygun bir araçtır. Aşağılandığı veya horlandığı zamanlarda olduğu gibi, sevildiği, onaylandığı zamanlarda da, bu sahte benliği aracılığıyla iletişim kuracaktır. Bu

yüzden, ne aşağılanan ne de sevilen kendisidir. Eğlence ya da neşe için değil, hayatta kalmak için yaşamaktadır. “Gerçekten istediği için değil, itaat etmek, boyun eğmek, hatta teslim olmak zorunda olduğu için yaşamaktadır. Bu zorunluluk yaşamı kendi yaşamı olmaktan çıkardığı için, ölüme karşı bir savunma mekânizmasıdır. O, aynı zamanda bir ölüm makinesidir. Çünkü yaşayan bir ölü hâline gelmiştir. Artık içsel varlığından gelebilecek her türlü duygusal kıpırtıyı yok edebilecek ve kendini tümüyle sağırlaştırabilecek kadar yetkinleşmiştir ve tümüyle felç olmuşken bile normal bir insan gibi görünecektir.”

Doğrusu Horney kişinin “çocukluğunun” nasıl çalındığını oldukça başarılı bir biçimde anlatıyor. Bu bağlamda anne-baba olmanın ne denli önemli ve ağır bir sorumluluk gerektirdiğinin de altını çiziyor. Bu bakış açısına göre toplum ya da kültür ve bunların karakteristik bir parçası ve taşıyıcısı olan aile, gelişimi besleyici olabileceği gibi ketleyici de olabilir. Maslow’a göre gelişme, varolma ve insanlaşma kaynakları bireyin içindedir. Bu tür nitelikler toplum tarafından ne yaratılabilir ne de icat edilebilir. Dolayısıyla anne-babaların ve öğretmenlerin görevi, çocuğa kendini tanıma ve özgürce gelişme bilinci kazandırmaktır. “Bahçıvan bir gül fidanını besleyebilir de, kurutabilir de; ama onun gül fidanı değil de, bir meşe palamudu olmasına karar veremez.” diyor Maslow.

Bir başka yerde şöyle diyor Maslow: İnsan aynı anda hem olduğu hem de olmak istediğidir. Başka bir deyişle insan sadece davranışları yoluyla tanımlanabilecek bir varlık değildir. İnsan; özlemleri, beklentileri, kaygıları ve amaçları ile bir bütündür. İnsan bir meşe palamudundan farklıdır. Çünkü meşe palamudu, sadece meşe ağacı olmaya programlanmıştır. Oysa insan kendisinden ne isterse, onu yaratır. Toplum, insanın içine döküldüğü bir kalıp değildir. Dolayısıyla eğitimi, “yaşamı kullanma kılavuzu” şeklinde yapılandırmak, insana yapılabilecek en büyük haksızlıktır. Eğitimin ve toplumun görevi, kendi gizil güçlerini gerçekleştirme için kişiye yardımcı olmak ve onu istediği yöne doğru uçması için yüreklendirmektir. Gerçekte

toplum ve eğitim insana sahip olmadığı bir gizil gücü veya yeteneği kazandırma yeteneğine sahip değildir. İnsan henüz dölüt durumunda iken bacak ve kolları gibi, gizil gücü ve yetenekleri de tomurcuklanır. Bireyde yaratıcılık, kendiliğindencilik, kişisellik, özgünlük, insanları sevme, önemseme, gerçeğin peşinden koşma gibi gizil güçler; kollar, bacaklar ve beyin gibi insan türüne özgü özelliklerdir. Eğitimden beklenen, bütün bu insanlık niteliklerinin özgürce dışı vurulması ve en doğal hâliyle yaşanması için gerekli olan kültürel dokuyu hazırlamak ve bu amaçla toplumsal ilişkileri geliştirmektir.

Bu süreç içinde kişinin kendisiyle tanışması, iç dünyasına bakmayı ve kendi sesiyle konuşmayı öğrenmesi için gereksindiği tek şey sevgidir. Nasıl kalsiyum eksikliği kemik gelişimini olumsuz yönde etkiler, kişiyi zayıf ve güçsüz bırakırsa, sevgisizlik de insanı edilgen, kırılabilir ve saygısız yapar. Sevgi içinde büyüyen çocuklar yaşarlar, yaşamaya hazırlanmazlar, tepkilerini gizlemez veya ertelemeyizler, duygularını içlerinden geldiği gibi dillendirirler. Yaşamı kendi ürünleri ve öz malları gibi düşünen bu tür çocuklar, 'bu dünya bizim evimizdir' diye düşünürler. Onlar hem bir romanın yazarı, hem okuyucusu hem de kahramanları gibidir. Örneğin, Cervantes gibi, aynı anda hem Sanço Panço hem de Don Kişot olurlar. Çünkü yaratan ve yaratılan bir bütündür, birbirlerinden ayrı düşünülemez; insanlaşmanın tek yolu da onu yaşamaktır. Yaşam, sözcüklerle betimlenemeyecek kadar gizemli ve derindir. Söze dökülen her şey bir ölçüde anlamını yitirir. Nasıl bir ırmağı tüm özellikleri ile anlatmak olası değilse, bir insanı da tüm yönleriyle anlatmak ve anlamak olası değildir. Ayrıca böyle bir çaba, bir anlamda gerekli de değildir. Çünkü her insan kendisi, sadece kendisidir. Tümünü insan olmaya en yakın olanlar bile temel insanlık özelliklerinden yakalarını sıyıramazlar, diyor Maslow. İnsan olmanın çatışmalı, ikili ve karmaşık doğasını işe şöyle tanımlıyor: İnsan aynı anda hem yalnızca bir yaratık hem de Tanrısal bir varlıktır.

Güçlü ve zayıf, sınırlı ve sınırsız, yetişkin ve çocuk, korku dolu ve yüreklidir; ilerler, geriler, kusursuzluğu arar ama aynı zamanda

kusursuz olmaktan korkar. Hem ödektir hem de kahraman. Bazen cahildir, bazen bilge... İnsan doğasının iç yapısının kemiksiz değil, kırık ve dolayısıyla bireyin eğitilip yönlendirilebileceği söylenebilir; ancak insan her durumda karşıt güçlerin çatışma alanında yaşar. Birey, yaşamı boyunca çatışan seçimleri arasında bir uyum ve bütünlük sağlamaya çalışır. Bütün Tanrısal özellikleri hayvansal özelliklerinin üzerinde yükselir ve onlara gereksinim duyar.

Maslow'un insan doğası konusundaki görüşleri Fromm'un görüşleri ile ilginç bir biçimde örtüşmektedir. Şimdi sözü Fromm'a bırakalım. Çünkü o varoluşun sınırsız olabirlikler taşıyan çok boyutlu doğasını başarılı biçimde tanımlamakla kalmıyor, birey toplum etkileşimini de oldukça çarpıcı bir şekilde anlatıyor.

Fromm'a göre insan karmaşık bir bütündür. Bir yanıyla Tanrı, diğer yanıyla hayvan, bir yanıyla sonsuz ve ölümsüz, öbür yanıyla sonlu ve ölümlüdür. Çoğu kez kendi varoluşundan kaynaklanan çelişki ve çatışmaları çözemez. Bu yüzden farklı tepkiler gösterir. Bazen süslenmiş ve güzelleştirilmiş saldırgan ideolojilere sığınır, bazen iyi paketlenmiş dinlerin müridi olur. Kimi zaman içsel boşluğu iyice derinleşir, bu kez kendini tümüyle otoriteye (Tanrı, din, devlet) adanarak varoluş sorumluluğundan kaçır. Böylece bireysel özünü yok ederek mutlu olacağını düşünür. Ama sonuçta yine huzursuz ve korku dolu biri olarak kalır. Çünkü bağlı olduğu tarikat ondan giderek daha çok itaat ve bağlılık ister. Onlara boyun eğdikçe, yaşamın anlamını yitirir. Sonuçta bir dava adamı olur. Ama içi boş bir davanın sıradan bir adamı... Fromm açıkça şunu söylüyor: İnsanın en büyük sorunu kendini, yaşamı ve diğer insanları severek, gelecekte korkmadan ileriye doğru adım atmaktır. Yaşamın amacı, kendini inşa etmek ve bu özgün bütün içinde diğer insanlarla sevgi ilişkileri kurabilmektir. Ona göre her organizma, kendindeki potansiyel olanakları değerlendirme, açma, geliştirme ve serpilme yönünde bir eğilim gösterir. Ancak bu eğilim engellenirse, edilgen ve mutsuz bir birey olacağı için yıkıcı, açgözlü ve doyumsuz bir varlık hâline gelir. Şu hâlde sevgi yeteneğinin gelişmemesi, ki bu güven duygusundan yoksunluk

demektir, eksik insanlaşmanın en önemli nedenidir. Zihnimizdeki gereksiz yükleri atarak kendimizi boşaltmak ve yeniden beynimizle birlikte ciğerlerimizi oksijenle doldurmak her gün yapmamız gereken işlerdir. Aslında bu işler hem çok keyifli hem de çok yorucudur. Ama yaşamak da budur. İnsan yaşamın sorumluluklarından kaçarsa, seçme hakkından ve özgürlükten de kaçıyor demektir. Bu gidişin doğal sonucu, fareli köyün kavalcısının sürüsüne katılmaktır.

“Özgürlüğü tümüyle elinden alınan bir insana ne olur?” diye soruyor Rollo May. Kendi sorusunu düşürünü bir hikâyeyle yanıtlıyor.